

ШЫН

Совет Эвилелинин Коммунистг партиязынын
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин,
азылчы чоннар депутаттарынын область Сөвединин органы

1925 чылда
Гүдөөлөткөн
1954
МАЙ
30
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 108 (3045)
ӨРТӨӨ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

РОССИИ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНДА
(1 арын).
ОБЛАСТЫН КОЛХОЗТАРЫНДА
(1 арын).
Х. Сарыг-оол.—Бедик дүжүт дээш демиселе (2 арын).
ШУЛУКТЕР. М. Рыльский.—
Орус улуска алдар. Н. Тихонов.—
Каневте Тарас дагга сөс (2 арын).

А. Булгаков.—Кызылда ыяш олур-
тулгазы (2 арын).
С. Алесет.—Суур чаагайжыдылга-
зынче кичээгей салыр (2 арын).
И. Верховцев.—Коммунистернин
партиязы—ССРЭ-ниң улустарының
хей-аът кирикчизи болгаш органи-
зациячы (2—3 арыннар).

Номчукчулар бижип тур
(3 арын).
Венгрияның ажилчы чоннар пар-
тиязының ушкү съездинге эш
К. Е. Ворошиловтуң чугаазы (3—4
арыннар).
Женева чөвүлел хуралын долган-
дыр (4 арын).
Июнь 1—уруглар камгалалының
бүгү-делегей хүнү (4 арын).

Хоорайларның болгаш суурларның чаагайжыдылгазын боттуг удуртур

Совет кижилерин доктаамал өзүп турар херегледерин максималдыг хандырап, улустуң материалдыг байдалының улам чечектелишинкини, культураның хөгжүлдезин дээш сагыш салышкын бистиң партиязда ээди хоойлу болур. Бистиң чурту-вуста чуртталга болгаш коммуналдыг улуг тудулар тургустунуп турар. Чүгле дайын сөөлүндөгү чылдарда безин хоорайларда болгаш ажилчы суурларда 183 миллион дөрбелчин метр ниити шөлдүг, а кедээ черлерде 4 миллиондан ажык чуртталга бажыңары кылдынган.

СЭКП-ниң XIX съездинин директивазында бешки беш чылда 105 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чаа чуртталга бажыңары кылары көрдүнгөн. Беш чылдын баштайгы, 1951 чылда 27 миллион, ийги чылда 27 миллион, а 1953 чылда 28 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңары ажылдалга кирген. Съездинин директивазында айыттырган чаагайжыдылга талазы-биле хемчеглер: суг дамчыдылгалары, газ болгаш чыдылгыча четкилери чедишкенин боттанып, эмнелгени куыгура, дыштанылганы албан черлери, ясилер, сад, сесерликтер калбарып, улам чаартынды тургустунуп турар.

Совет кижилерин материал-культурлуг негелдезин хандыраарына партиязың болгаш чазактың улуг сагыш салышкынын бистиң областты амдыралындан безин көрүп болур. Ажилчы суурлар болгаш колхозтар төптери калбарып, Ильичниң лампалары чырып турар. Төрөөн хоорайның чаагайжыдылганын Кызылдакы ажилчы чоннары чыл-бүрү идеякпей киржиң, чүгле бо чазын безин 54630 ажык дөс, оок иштинде чимистиг 435 ыяштары олурткан. Бо талазы-биле Кызылдың школалары 3274 дөстү олуртур тургаш, 4185 ыяшгы тараан, ажаалда хайгааралы база багай эвес.

Моод-биле кады бистиң ажылы-виста улуг четпестер барын ооп эрттип болбас. Эрткен чылын Кызылда чуртталга бажыңары тударына көрдүнгөн хөреңгиниң чүгле 65 хуу-зун ажылгаан, кудумчулар чаартылгазы четпес боттанып турар. Хоорайның коммунал ажыл-агый чериниң хайгаарал чогуун, багай удуртулгазынын түнелинде дыка хөй тарымал ыяштар чоңуң ажылдалыңа кирбейн, чыл-бүрү үрелип келген. Бо чылын хоорайның чүгле ногаанчыдылгазынга безин 286 муң рубль көрдүнгөн. Ону чөп ажыл-лаар, чоңуң күжүң үнелеп, чаагайжыдылганың хөрөөн хоорай Сөвединиң күсүкүмү боттутг удуртуру чутула.

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Совет кижилерин амдыралын улам чаагайжыдырыңа партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериң ажыл херек кырыңа боттандырап дээш демисел хамааты бүрүзүң ыдыктың херээ. Төрөөн хоорай, суурларынвисты көрүштүг калбартырын, кудумчуларын, сесерлик шөлдөрин улам ногаанчыдырын бүгү-ниитиниң сагыш салышкынынга тургузаалыңар!

Ажилчы чоннарның чайгы дыштанылгазы

Чурттуг калдыкшылга черлеринде чайгы сезон эгелзэн. Ажилчынар, албан-хаакчылар болгаш механизаторлар Крымның, Кавказтың, Прибалтиканың санаторийлеринче болгаш дыштанылга бажыңарынче, чер-черниң хөй санныг курорттары-че чоруп турарлар.

Тбилисиниң камволь-сукно комбинаттың ийи муң ажык ажилчынары болгаш албан-хаакчылары Сочи-ге, Кисловодскиге, Боржомиге, Цхалтубога дыштанырлар. Арменияның 850 ажык механизаторлары Кара далай эринин, Кавказтың санаторийлеринче болгаш дыштанылга бажыңарына барып дыштанырлар. Киргизияның көдээ ажил-агый ажилдакчыларынга миллион рубльдиң путёвканын тускайлаан.

Выборгтуң хоорай кыдында болгаш Фин шензениң ортулуктарында 17 санаторийлер болгаш дыштанылга бажыңары бар. Оларның дыка хөйү эде чаартың болгаш калбарыңа. Бо чылын ааа бир дугаар-ла Сонгу чүктүң байдалына таарыштыр хымыс-биле эмнелгени организаптап турар. Свердловск, Моло-

тов болгаш Киров областтардан 300 ажык кижиге Удмуртияда Варз-Ячиге курортка келген. Астрахань областтың Тинаки курортунда Сталинградтың металлуртары, Куйбышевтин хемчидери, Алтайның тараакчылары келгенер. Капитал септелгениң соонда Челябинскиниң трактор тудугчуларының дыштанылга бажыны ажы-тыңган. Чыл төнүзүңе чедир маңаа 3 муң ажык кижиге дыштаныр.

Литваның ыяш болгаш сазын үлөтпүрүңүң дыка хөй ажилдакчылары дыштанылгазы Лампеджайның, Палантың болгаш өске-даа черлериниң дыштанылга бажыңарыга эрттирилер. Хамааты ужар-чүлдүң ажилдакчыларыга дыштанылга бажыңы Хабаровск крайның Амур хеминиң эринде тудуп турар.

Аян-чорукка ынакшылдылар төрөөн чуртуңа похоттары болгаш экскурсияларны чорударлар. Грузияның пест-таавычылары, дааранычылары болгаш идик кылыкчылары, Молдавияның башкылары Шериг-грозин болгаш Шериг-осетин оруктары-биле аян-чорук кылырлар.

СЭТА.

СЭТА.

СЭТА.

РОССИЙ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНДА

Барыын Уралдың нефтичилериниң чедишкени

МОЛОТОВ. Чоокта чаа «Молотов-нефть» каттыжышкынының нефтичилери суук оттулар чүлү тывыжының талазы-биле беш айларның планын хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайын рапорттааннар. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңизерге, Прикамскиның тывыштарыга нефть тывыжы 10 хуу улгаткан, а оок тонна бүрүзүңүң бот-үнезин 35 рубль чедир чигеткен. Камск далайда турар

нефть скважиназын ажылдалга кириген Полозневский нефть тывыжының коллективни бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Ол коллектив беш айларның планын хуусаазындан 9 хонук эрте күүсеткен.

Өрүмнөкчилер эң эки түннелдерни чедип алганнар. Олар разведка өрүмнөкчилериниң болгаш скважиналарны ажылдалга кириериниң беш айларның планын май 9-та күүсеткен. (СЭТА).

Алтай чаа черлерге тарылга планын күүсеткен

БАРНАУЛ. Кур болгаш куруккан черлерге чазың чажар тарааларың тарылга планын Алтай күүсеткен. 546 муң гектар чаа черге кызылгасты тараан. Бо чедишкени болза, көдээ ажил-агыйның бүгү ажилдакчыларының кызымак күш-ажылының, ылангыя партиязың кыйгырынын өзүгаар Алтайже келген аныяк патриоттарың хөй санныг армиязының күш-ажылының түннели болур. Алтайның алдар суурлагы механизаторлары Василий Минаков, Семен Пятница, Федор

Чабанов-биле кады Ново-Егорьевск МТС-тен келген москвачы Петр Ретюнскийни, Солонович МТС-тен келген ростоуви тракторист Виталий Пимкинни, Табувск МТС-тен келген кубанчы Виктор Тараданың болгаш өскелериниң-даа бригадалары күчүлүг техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарының үлегер-чижеэн көргүзүп турарлар.

Алтайның тараажылары кур болгаш куруккан черлерге кызылгаст тарылганын пландан ажыр чорударын үргүлчүлөп турар. (СЭТА).

Мордва АССР-ниң колхозтарында картофель тарылгазы

САРАНСК. Мордва АССР-ниң колхозтары картофель тарылгазын массалык-биле чорудуп турар. Бо культураның шөлү барык-ла беш муң гектар чедир калбарып турар. Картофель тарылгазын дөрбөлчю-улангач арга-биле чорудуп турар. Картофель тарыгы «СКГ-4» деп машиналары ажылдап турары-биле

кады трактор болгаш агт андазы-нарың база калбаа-биле ажылдап турар. Картофель тарылгазын яровизастан шөлдөрдө чорудуп турар. Республиканың мурнакчы артылдери картофель тарылгазын андарган кур черлерде чорудуп турар. (СЭТА).

Ленинград область. Выборгта четки аргыр фабриканың коллектив эрткен чылдың планын чедишкенин күүсеткен. Капрон четкилериниң бүдүрүлгези дыка улгаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгү 5 хуу өскөн.

Чурукта: капрондан четки аргырының эң эки аргычызы А. К. Смоленская. Ол нормазын 130 хуу күүседип турар болгаш кончуг эки шынарың продукциязын берип турар.

СЭТА-ның прессклишези.

Бурят-Моолда мурнакчы ыяш ажил-агы

УЛАН-УДЭ. Хандагатайның ыяш үлөтпүр ажыл-агый чериниң ажилчынары москвачыларың үлегерин эдеришсаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн улам ыяш бедилери дээш социализтиң чарышты калбартып чорутканнар. Олар чыл планын хуусаа бетинде күүседирин, чыл төнүзүңе чедир пландан ажыр 20 муң кубометр туудуг ыяшын сөөртүрүң чигелдизинден 450 муң рубльдиң камналгазын алып деп үлээнгенер. Алдан хүдээлгелер күүсетилип турар. Ыяш белеткээриниң апрель айның планы 104 хуу, а чүдүрүлгезиниң планы — 106 хуу күүсетинген. Дөрт айларның дүргүзүндө пландан ажыр 27 муң кубометр ыяшты белеткээ.

Хандагатайның ыяш үлөтпүр ажыл-агый чериниң адресинге мындыг дынадыг келген: бирги кварталдың ажилдарың түннелдериниң талазы-биле ол коллективке ВЦСПС-тиң болгаш ССРЭ-ниң Ыяш үлөтпүрүңүң шилчир Кызыл тутун тывыскан. Ыяш белеткелчилери чаа, бедиктен хүдээлгени—бирги чартык чылдың планын июль 15-ке чедир күүседир деп хүдээлгени алганнар. (СЭТА).

СЭТА-ның прессклишези.

СЭТА.

Владивосток. Ленин кудумчузу. Оң талазында — СЭКП-ниң Приморск крайкомунун бажыны. Чуруу Н. Назаровтуу. СЭТА-ның прессклишези.

ОБЛАСТЫҢ КОЛХОЗТАРЫНДА

Ногаа тарылгазы

ШЕКПЭЭР. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районда «Кызыл тараачын» колхозтуң картофель болгаш ногаа культураларының тарылгазы районда дээр чоруп турар. Колхозтуң ногаа бригадазы ыш Дүктүг-Эниктиң удуртулгазы-биле май 25-те ногаа тарылгазынче киреш, ийи хүнүң дүргүзүндө 1 гектар свёкланы,

чартык гектар морковту, 25 чүсчүк согунаы болгаш 2 гектар ажык черде картофельди олуртуп тарааннар.

Ногаа болгаш картофель олуртулгазыга эштер Сыгыр, Дүктүг-уруг, Серии олар идеякпейн ажылдап, онаашкан үлүң 150—200 хуу чедир күүседип турарлар.

Хүлээлгезин күүседип турар

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хем районунуң Ильянкада «Тилелге» колхозтуң ферма ажилдакчылары чуртка мал ажилыга улам ыяш хөжүдөр хемчеглер дугайында партиязың болгаш чазактың төөгүдүг шийтирилгенине холбаштыр алган хүлээлгезин чедишкенин боттандырып турар. Хой фермазының малчынары эштер Такпалдай, Дамба, Бак-жөк олар төрүүр чөдө берген хойларны тускай үзүп чөмгөргө талазы-биле ажилдары элзэн экижидип, колхозта зоотехниктиң ажилдакчылар-биле быжыг хырылааны тудуп турар. Оок түннелинде олар 554 хой-

лардан 573 хураганнары бүрүңү-биле доруктур азырап алганнар.

Ол-ла районунуң Тере-Хөлдө «Большевик» колхозтуң чыгычызы хөрөөжөн эш Серемцаа назын талазы-биле улгаткан-даа болза, 5 чыл дүргүзүндө чылгы малын каража чокка, харын өстүр азырап келген. Бүгү-өвилелдиң көдээ ажил-агый делгелзениңе киржир эрге дээш, 100 төрүүр беден 85 кулуңу камгалап аларын социализтиң чарышка айтыкш, херек кырында ажыр күүсеткен. «Большевик» колхозтуң өске-даа малчынары база бедик көргүзүлгелер болуп турар.

Малчынарның чедишкени

УЛУГ-ХЕМ районунуң «Торгалыг» колхозунуң хойжулары бо чылын төрөөн 1139 хойдан 1168 хураганнары алган.

Хойжулар Т. Шожукпан, Т. Мөзөрекей, К. Чижит-оол, К. Сарга, К. Амыдак болгаш өскелер-даа малдын

чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээш кызымаккай ажилдап, боттарының аразында социализтиг чарыш-биле ажилдап турарлар. Колхозтуң хоюнун олдаашкыны үргүлчүлөп турар.

СЭТА.

Чаа бажыңарже

Эрзиң районунуң «Сталиныч оруж» көдээ ажил-агый артелиниң эр, хөрөөжөн ажил-ишчилери өглерден бажыңарже шилчилгенин айтырыгычте улуг кичээгейни салып турар.

1950 чылдың эгезинге чедир Мөрөн-Аксы чалгыс өргөн безин чок эөн чер турган. Колхоз организастангандан бээр чыл-бүрү 15-тен 25 чедир колхозчу араатар «глерден чагыс-аай туттунган бажыңарже көжүп киргенер. Сөөлүгү дөрт чылдарың иштинде колхоз төвү—Мөрөн-Аксы чаа суур өзүп үнгөн.

Ам Мөрөн-Аксы суурда 71 чуртталга бажыңары, школа, медицина пунктузу, мал эмнелгези, номчулга бажыны, магазин, клуб, ясли болгаш колхозтуң чыгыг, чырык мал кажалары туттунган.

1953 чылда көрдүнгөн туудуг планы бүрүн күүсетинген. 1954 чылдың туудуңга хереглээр ыяш материалдар белеткенинген болгаш бо чылдың туудуг планындан 6 чуртталга бажыңарының, 1 контораның туудун дооскаш ажылдалга кирген.

Тудугчулардан эштер: К. Дармажап, Д. Идам, Э. Дажы, Н. Орус, К. Лопсаң олар социализтиг чарышты мурнакчылары болуп, ажил нормаларын хүн-бүрү 120—182 хуу чедир күүседип турарлар.

Колхозчулар суур чаагайжыдылгазынче сонуургалын салып, боттарының хуузунда бажыңарының херим-нерин болгаш ногаа шөлдөриниң кажаларын тудуп ап турарлар.

Хой кыргыздазы эгелзэн

АРЫСКАНЫҢ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда «Партияның XIX съездин» колхоз хоюнун кыргыздазын организастангы эгелзеп берген. Белдир-Кежигде бир бөлүк ийи муң ажык хойну эш Азы-Доржуга удурткан 24 кижиге, а Арысканда муң сес чүс хойну 20 кижиге эш Авының башталгазы-биле майның 28-те киргип кирипкен. Хой кыргызыңа түр организастанган ол бригадалар аразында социализтиг чарыштыг.

Колхоз баштаар чери хой кыргызың июль 5-ке чедир доозар, чайгы олардышыңкына хынамчалыг бел-

леткел дээш боттут хемчеглериң ап турар. Колхозтуң бүгү шээр малын чагыс хүн чүп эмнел болуп улуг ванна белен. Ажилчы план өзүгаар мал-бөлүктериниң аайы-биле кадарчылары онаап тургускан.

ХОРУМ-ДАГ. (Телефон-биле). Жданов аттыг көдээ ажил-агый артелиниң шээр мал фермазының эргелекчизи эш Даш 17 кижини хой кыргыздазында кирген, ында өске ажилдардан хостуг колхозчу хөрөөжөн организастанганын. Майның 27 болгаш 28 хүннереңде олар 200 ажык хойну кыргызда.

СЭТА.

Бедик дүжүт дээш демиселде

СЭКП ТК — нын сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының шийттирилери чакы тарылга үезинде колхозу массалар ортузунга чорудар политиктиг ажилдың үндөзүн кылдыр тургускан бис.

Көдө ажил-агыйны улам ынай хөгжүдөрини дайынчы сорулгаларын колхозчу ажил-ишчилер эки бидир. Чакы хову ажилдарының темпизин бедидер, оң шынарын экижилдер, техниканы бедик бүдүрүкчүлүгү ажилдар дээш демиселге колхозта коммунистер, комсомолчулар болгаш активчилер организацы чоруун көргүскөнен.

Тараа культураларының тарылганын 8—9 ажил хүнүнде доозар сорулганы салган турган бис. Партия организацыны хову ажилының турлагаларына чорудар агитация-массалыг ажилдың планын чогаалды, 20 агитаторларны күжүн чер-черге таарыштыр тургускан. «Коммунизмче орук» деп хана солунуң доктаамал үндүрүлгөни харылаар 3 кижини партия хуралына бадылаан. Колхоз бүдүрүлгөниң участоктарында агитхуудустарны үндүрүп турар.

Партийжи-политиктиг ажилга контролю болгаш удуртулганы партия организацының талазындаан элден экижилтениң ачызында чакы хову ажилдары багай эвес эркен. Тарылганың агротехниктиг чурум сагыткан. Тарылганың нияти планы 105 хуу күөсетинген.

Колхозчулар болгаш механизаторлар ортузунга агитация-массалыг ажилдары калбартырыга көдөш интеллигенция эки дуздалшкан. Ылангыя агроном эш Сундуй, эмнеге пунктузунуң эргелекенин комсомолчу эш Шуря олар беседалар чорударына идепкейлиг кирип турганнар.

Агитаторлар колхозчуларны ажилдап турар черлеринге солуннар номчулгаларын үргүлчү чорудуп келгенер. Тарылганың изи түлүк үезинде 35 беседалар, үш лекцияларны номчулгалары организацынаган. Агитаторлар нияти сорулгалары колхозтуң бо үеги практиктиг со-

рулгалары-биле эки колбаштырганнар.

Ынчалза-даа көдөге партийжи-политиктиг ажилдың денелин бедидер талазы-биле чугула сорулган, агитатор деп хүндүлүг хүлээлгени күөседирин, мурнакчы болгаш депшилгелиг чүүл дээш демисежирин оралдашпас эштер ам-даа барын демдеглес аргажок. Оң чижээне Кара-Тал көдөш Советтин даргазы эш Доржу, колхоз даргазының оралакчы эш Чигдең олар хамааржырлар. Олар болза, Терезинниге хову бригаданың киржикчилерине «МТС ажилдакчыларының социалистиг чарыжының дугайында» беседалар организацынаган боттандырбааннар.

Көдөш ажил-агыйны хөгжүлдөзүнүн талазы-биле чаа сорулгалары амыдыралга боттандырар дээш демисел болза бистерден улуг күженишикенин ажилдарны, дуржулгаларны, билиглерин негеп турар. Бо талазы-биле колхозтуң партия организацынының ролу дык, улуг болур укурдул.

Хову ажилындан бедик дүжүттү чедип алырының практиктиг кемечерлер ам-даа мурувуста. Ылангыя тарааның сугтарылганың, ажаалазын эки чорудары чугула. Бистик колхозуветун тарааның чайгы сугтарылганын доктаамал харылаар кижилериниң күжү таарыштыр тургустунган. 500 ажил гектар черни эки сугтарылга-биле хандырар сорулга бистик мурувуста салдыган. Бистик колхозчуларыныс болза, чайгы үеде тарааның үнүжүрлөшпөштүгү үндүлдөр-биле шийттирилге демиселдешпес, күсүк дүжүт ажаап алымышыныга эки белеткел-биле укуражып, гектар бүрүзүндө 18—20 центнер тарааны алыр сорулганы салганнар.

Х. САРЫГ-ООЛ,

Чаа-Хөл районуң «Тинтелге» колхозунуң партия организацынының секретары.

Районнарда ногаа, картофель болгаш мал чөми культураларының тарылгазының чорун турарының медээзи

(1954 чылдың май 25-ге хуу-биле)

Районнар оттары	Ногаа (тонна)	Картофель (тонна)	Чөми (тонна)	Мал чөми (тонна)	Мал чөми (тонна)
1. Сүт-Хөл	50,0	33,0	100,4	270,0	12,5
2. Бай-Тайга	40,0	4,0	—	—	—
3. Талды	31,4	—	61,1	—	32,0
4. Каа-Хем	15,1	28,0	28,5	53,3	55,0
5. Бия-Хем	12,1	6,1	22,5	33,3	25,6
6. Чаа-Хөл	10,0	38,0	54,0	—	100,1
7. Улуг-Хем	5,7	1,8	—	—	7,7
8. Барың-Хемчик	5,0	—	—	475,0	—
9. Эрзин	5,0	—	—	—	—
10. Кызыл	5,0	14,0	15,0	20,0	8,0
11. Чөөн-Хемчик	5,0	2,6	23,0	—	36,0
12. Тожу	—	—	—	—	—
13. Өвүр	—	—	—	—	—
14. Тес-Хем	—	—	—	—	—

Коммунистерниң партиязы—ССРЭ-ниң улустарының найыралының хей-аът киирикчизи болгаш организацыны

Бистик улуг чуртувус Украинаның Россия-биле катпашканының 300 чыл болганын өөрүшкүлүг чаагай-биле байрлап турар. Ол алдарлыг төөгүлүг хүнү чүгле украиннар болгаш орусар эвес, харын хей националды совет Төрөөн чуртувугу улустары фаза улуг национал байрлап кылдыр демдегелеп турарлар.

Бистик чуртувуска хаан, помещиктер болгаш капиталистер тергидеп турган шаандагы үелерде Украинаның Россия-биле катпашканының 100 чылын, 200 чылын ийпке, азы өске кандыг-бир хүнү улус массаларың калбак киржилтени-биле демдеглээр дугайында айтырыгы кам-даа тургуспай турган. Чүгле чаа, совет үе-байдалдарда жээ Украинаның Россия-биле катпашканының 300 чылын ССРЭ-ниң бүгү улустары политиктиг улуг болушкун кылдыр демдегелеп турар. Бо дээрге совет улустарының улам-на быжыгып турар найыралың тода илгерешкиннериниң бирээзи-дир.

ССРЭ-ниң улустарының найыралының амыдыралчы улуг күжү болза, бистик чуртувустун бүгү нацияларының болгаш улустарының үндөзүн эрге-ажыктарына оң дүжүп турарында, марксизм-ленинизмниң өлүм чок идеяларының боттанышыны, Коммунисттер партияның ленини-сталиниң национал политиказының тийлелгези болуп турарында болур. Коммунистерниң партиязы— улустарының бүгү-делегей төөгүзүне кестү көрбөз найыралының хей-аът киирикчизи болгаш организацыны.

Бистик хей национал социалистиг куруневиң күчүзүнүң болгаш тийлелгезиниң үндөзүн, коммунисттер тургузушкунуң чедийшикениниң үндөзүн сууру— улустарының найыралы камсаал чокка быжылаар чорукту ол партия бодунуң идеятыг хүлээлгези деп санап турар.

Бистик чуртувустуң улустарының бузулбас найыралы төөгүлүг ханы үндөзүн дамылдарлыг. Ол найырал болза, даштыкы эжелектерге удур орус, украин, белорус ажилчыларының болгаш тараачыларының база өске-даа националдарның ажилчы чоннарының хей чус чылдарда камы демиселинде, иштиги нияти дайзынарга—хаанга, помещиктерге, буржуазияга удур оларның демиселинде төрүтүнгөн.

Политиктиг демиселче орус ажилчыларының үнүп келгени-биле бистик чуртувустун бүгү националдарының ажилчы чоннары помещик-капиталистиг мөлдүгени болгаш национал дарлаалды узуткаары дээш демиселге төөгүде бир дугаар инаныштыг удуртукчулуг болганнар. Росий пролетариатының марксизм дайынчы партиязы, большевиктерниң партиязы бодунуң тыптыг келгенин баштайгы хүннеринден эгелээш-ле эрги делегейге, национал дарлаалды, национал айданнажылганың болгаш национал аңгылаашкынының делегейинге удур, чаа делегей дээш, кайы бир нацияны кандыг-даа артык эргези, кижини кижини дарлаарының кандыг-даа чоруу турбас укурлуг бүгү нация-

УЛУГ НАЙЫРАЛ

Киев область. Киев — Святошинский районуң Т. Г. Шевченко аттыг көдөш ажил-агый артелине Украинаның Россия-биле катпашканының 300 чылынга алдар болганын Киевке орус литератураның болгаш уран-чүүлдүң декаданының киржикчилери чогаалчылар болгаш артистер-биле колхозчуларның укуражымыны болган.

Чурукта: чогаалчы Константин Симонвун бодунуң чогаалыг колхозчуларга номчуп берип турары.

Чуруу В. Сычевтуу. СЭТА-ның прессклещизи.

Орус улуска алдар!

Ара дүшпес ырак узак похоттарже Акышкылд чорук бисти мерген баштаан... Улуг Ленин күштүк сөзү — чылыг шаңнаан, Улустарга хосталганы тысып берген.

Шевченко-даа Пушкин, Горкий-биле камы, Шупту улус оларныкы ам номчуп турар. Олар бистик аравыста дириг мыкаш, Оларларның сөзү бисти чалгынап турар.

Улуг өг-бүлөгө улустарны каткан улус Улам бедик үнелерди алдарлыг-даа. Биске берге чылдарда-даа даңгаар бо-ла Биске холау сунуп, деткип келир турган.

Карак четпес чаагай делем, хостуг черде Оң күжү кайны тура көстүп турар. Кремльден Сталин аңаа байыр өргези, Оран чурт-даа дашкаларың көдүргүлэи.

Оң арыг чаагай маалды күжү өзүп, Тараа шөлүн боран-доңут оюп турар... Тайың болгаш кежи дээш тулушкунга Орус улус улам-улам алдаржызын!

М. РЫЛЬСКИЙ.

Н. ТИХОНОВ.

Каневте Тарас дагга сөс

Утундурбас чагыг өскө Улуг ыржи мынка диген: «Мени хөөрже үдөп кааштың Месидежиң тура халып, Урде кичиң, дөңгүлдериң Үзе чаза шапкылар. Дайзынарны чычла шапкаш, Дарлаалдарда хосталынар. Күзелиңер чедип алгаш, Улуг, хостуг, чаа өг-бүлөгө Күжүр мени база сактып, Утайн оожум адаар силер».

Бүгү чүве ындай болган — Хангыч кичи үзүлген-даа, Каржы дайзын бастырган-даа, Бүдүн эрге алдыган-даа. Эляба хемден Кыдат чедир Элбек улуг, чаа өг-бүлөгө Шевченкочу улуг ат-даа Шевченкочу ол-ла сөстөр Черлер кезип ужуруп тур. Черлер санай алдаржаан — Аравыста мышкаш кылдыр Язым хемде сураа үнгөн.

Бар-ла чурттар шуптузу-ла, Кура, Дунай, Канада-даа Байырларын Киевче Кушкулдаштыр ужулуп тур. Дириг сөстөр өлүм чок деп Дириг дуржук, билер-даа бис. Ораныңа чылыгырган Ол-ла сөстөр чырып турар. Акы-думка бистер бөгүн Менге ырлыг Шевченкога Арыг сеткип, чүрээвистен Мөгейишкин экелдизис. Кайгамчыктыг өзүң-биле Хаанга удур тулчуп турдуң. Дайынчы улуг ырларыңа Тангырак берип мөгейдизис. Украина, Россия — Эки салым чолувус ол, Улуг эпте күжүвүс ол, Эвивис-даа эптен артык. Улуг Тарас хөөрүңге Өңүк болгаш өске дынна: — Улуг эпте чарар күштөр Өртемгеде кайда-даа чок! Очулдурган Б. Ховенмей.

Кызылда ыяш олуртулгазы

Кызыл хоорайны ногаачыларыңа ыяш олуртуп сезонун үе төнгөн. Эрткен чылдарда ногаачыдылга дугайында айтырыг багай организацын турган. 1954 чылда СЭКП хоорому бо дугайында удуртулганы шуут-ла бодунуң колунга ап, албан черлеринге болгаш участоктарга олуртуп ыяштарны хуваап, удуртулганы экижиткен. Хоорайның ажилчы чоңу 13 муң теректерни, 41 муң дөс акация болгаш чадак ыяштарны, сеерликтерде болгаш школа участоктарында 11 муң ажил катчымыстиг болгаш чадак ыяштарны улуг сууругал-биле олурткан. Хоорайның ногаачыдылга конторазы чоңунуң чүгле хуузуңда ыяжын эвес, харын организацы черлеринде олурткан ыяштарны санчы безин ап четпектеңи миннир херек.

Хоорай чаагайжылдыгыңа «Тыва алды» трестизи, башкы училищези, 3 болгаш 7 дугаар школалар идепкейлиг киришкен. Ынчаарга чамдык организацылар ыяш олуртушкунуң чугулазын үнелеп көрбөш, оң агротехниктиг негелдизин сагыбайн, чүгле ээлгек эртийрип турар. Маңаа облоно, областың көдөш ажил-агый болгаш белеткелдер эргеледи, культура эргеледи, МВД-ниң область эргеледи, фельдшер-акушерка школызы, дааранылга болгаш ачы-чөм комбинаттары, механикалыг школызы шуут хамааржыр. Каскан онгарлары тар, олурткан ыяштарының шынары багай, корум чыскаалы чок, удобрене кылаан, ыяштарны олуртуп турган үеде оң дамылдарың кам чокка үргөлдөш, безин чадаарда сугтарбааннар, сугтарылга арыктарың-даа каспаан болуп турар.

Хоорайның ногаачыдылга ажилының кол-ла удуртуп ээлери—горкомхоз болгаш чаагайжылдыгының конторазы бөдө ремстрой, транспорт конторалар чангыс онгар-даа каспаан, ыяш-даа олуртпааннар. Гор-

комхоз биле хоорайның чзагайжылдыг конторазы ыяш олуртулгазыңа чүгле киришпези эвес, харын боттарының мырнай дорт хүлээлгези болур ажилдарны безин чедир кылбайн турар. Чижээ, сеерликтерде, күдүмчү кылдыларында олурткан ыяштарны сугтарар херекселдерни тургуспаан, сугтарылганың кудуктары, носостарының трубаларын аштап арыглавааның оларны ажыглаар аргажок болуп турар. Ол ышкаш өске-даа фактыларын айтып болур.

Бистик климатдыктың үнүш бүрүзү шык болгаш элбек сугтарылганы негеп турар. Ындыг төлөздө, хоорайны ногаачылары-биле олурткан ыяштың ажаалазын экижилдип, сугтарылга-биле доктаамал хандыраарың чедип алырда үстүңдө четпестерни дарый чайлаптыр ужурул.

Ыяш олуртулгазы аңаа-ла хоорай каасталганы эвес, харын кичиниң калдыгына хоралыг углекислий агаарны узуткап, ажыктыг агаарны кижиге берип турар. Ылангыя санатория болгаш дыштанылга черлерин ыяш агаарлыг черлерге тургузуп турарың чылдагааның чоңа чедир тайылбырлаар, олурткан ыяштарны ажаап сугтарарыңа чурттакчы чоңун деткимчезиң алыр дугайында тайылбыр ажилы чорбайн турар. Бо чылдың май 20-де Кочетов колумчусунда ажаап доктаар черниң чанынга бичири оолдар, олурткан ыяштарның будунуң сый тыртылааш, фехтование ойнай берген. Ынчаарга, автобус манап сугтарарыңа буражалыг капитандар, кызыл погоннуң шагдаа-даа, баа аңаа турган 3 хире хоорай чурттакчылары-даа ол дугайында чүве чугаалавааның айтырга-ла четчир.

Олурткан ыяштарны камгалаарың талазы-биле бичири урулгарың болгаш шкоачыларың база комсомолчу аныяктарың ортузунга, кижизидилге ажилдарың чорудары негетинип турар.

А. БУЛГАКОВ.

Суур чаагайжылдыгыңың кичээлгей салыр

Бай-Тайга районуң төү—Тээли суурну чаагайжылдар талазы-биле ажилды район организацыларыңдан, эң ылаңгыя суур Советинден болгаш райүүскөндөн чугулага көрбөш келгениңден эрткен үш чылдар дургузуңда кандыг-даа ажил чорутунаман болгаш суур чаагайжылдыгыңа чыл-бүрү көрдүңүп турган 10—10 муң түңүт ашка-хөргөңи аар-саар септелелерге чарыгатмып келген.

Эрткен чылын районуң албан организацылары суурга нияттиң-биле 300 ажил ыяш олурткан болза-даа, ажаалага багай болганыңдан оларның чүгле 25 хуузу үнүп болур шынчы бо чылдың чазы көргүскөн. Райпо биле ортумак школының олуртканы 170 ыяштан чангыс-даа үнер ыяш чок болган.

Бо чылын суурга 250 ыяш олуртуруп суур Совети планнааш, апрель 20-ден эгелеп олуртуруп-биле организацыларга хувааган турган. Ындыг-даа болза, чамдык организацылар, чижээлээрге, раймизаг, банк суур Советиниң шийттири херекке албайн, суур чаагайжылдыгыңың ажилын хей-ниитиниң херээ кылдыр

көрбөш, ыяш олуртуруңдан шуут ойталааннар. Суур Советиниң даргазы эш Онгай-сол ол организацыларыңды удуртукчулары-биле чугаалашпайн, ыт чок эркен.

Ыяш олуртуруңуң планың алган организацылардан чангыс-ла школа коллективни күөсеткен. Райпо баштаар чериниң коллективни столотва чанында, дазыл чок 12 үн олурткан, а өске организацылар амдыгаа чедир ажилдап кирбөзөнөр.

Суурну ногаачыдып сайзырадырыңа улуг үжүр дузалыг кудуктар казарыңа болгаш стадион кылырыңа бо чылын 10 муң рубль көрдүңден бээр копейка-даа ажыглаван. Суур чаагайжылдыгыңа чурттакчы чоңунуң культурулг дыштанылгазыңа болгаш кадикшыдылганыңа улуг ужур-дузалыг болганда, ону хүнү-бүрү ногаачыдып сайзырадырыңа бүгү-ниитиниң кичээлгейиң угландырып, күрүңениң берип турар ашка херектиңин көрдүңен сорулгазыңа өй-шаанда долугу-биле ажытлары Тээли суур Советинден, райүүскөндан негетинип турар.

С. АЛЕЕТ.

салары каттыштырып турган.

Национал айтырыгың талазы-биле бүгү-ле ленини чогаалдар, база ол ышкаш И. В. Сталиниң чогаалдары, В. И. Лениниң өске-даа өөреникчиликтерин болгаш соратниктерин чогаалдары, Коммунисттер партияның бүгү шийттирилери пролетаржы интернационализмниң өзүзүңа сиңижкен. «Дарлап турар наияның туружун ап көрөөлөр, — деп, 1914 чылда Ленин бижээн. — Өске улустарны дарлап турар улус хостуг болур бе? Чок. Улуг орус чоңуну хостуг болуруңа эрге-ажыктары шак ындай дарлаашкы-биле демисежирин негеп турар». (Чогаалдар, том 20, аркан 384).

Ол-ла үеде В. И. Ленин национал айтырыгы шийттирилээрин тус черин, кызы национал эвес, харын нияти-россий болгаш нияти-пролетаржы өзү-биле көөрүңе дарлаткан нацияларның ажилчылары кыйгырып турган. Орус болгаш украин ажилчылары чангыс эптег хөдөлгөндү эргежок чугулазыңың дугайы, орус пролетариаты долгандыр чуртун бүгү нацияларының ажилчы чоннары сыры каттыштырыңа эргежок чугулазыңың дугайы чугаалавышаан, В. И. Лениниң айтканы болза, орус украин пролетариатыңың чангыс эптег хөдөлгөшкүни түзү, Украина хостуг болуп болур, а шак ындай чангыс эң чокта ол дугайында чугаа-да чоруп шыдапас.

Росий пролетариатыңың демократия болгаш социализм дээш аңгы демиселиң камгалал алыр, ажилчы массаларга буржуаз национализмниң саялдар-халлавырыңа шийттирип согушкуну бээр—деп, шак ындай эң харымсалгалыг сорулганы большевиктер партияның мурнуңа В. И. Ленин депшиди үндүрөн. Партия ол сорулганы хүндүлүг-биле күөсеткен.

Октябрьның социалистиг Улуг революцияның тийлээниниң кол чылдагааннарының бирээзи болза, аңгы тулушкуннарыңа шыгытыңан болгаш каяналган коммунистерниң партиязы ышкаш шак ындай партия росий пролетариатыңдан баштап турганында болур. Бодунуң шыгытарангай угааның баштыңызы В. И. Лениниң удуртулгазы-биле партия болза, тайбың дээш нияти демократтыг демиселди, помещиктерниң черни хуваап алыр дээш тараачыларың демократтыг демиселин, национал ден эрге дээш дарлаткан улустарың национал хосталгалыг демиселин болгаш буржуазияның тергиделини дүжүрери база пролетариатың диктатуразын тургузарың дээш ажилчы аңгының социалистиг шимчээшкенин чангыс нияти революстуг агымче онза мергежилдиг каттыштырып кириген. Ол революстуг яны-бүрү агымнары чангыс нияти агымга каттыштырган чорук бистик чуртувуска капиталистиг тургузгуну хуу-салымын шийттирээзи.

Ленинизмниң тутунуң айданга, Коммунисттер партияның удуртулгазы-биле тийлээш Октябрь революцияны социал болгаш национал дарлаалды кичизин чангыс согушкун-биле чылча шапкап, улустарың найыралың болгаш акы-думалышың кады ажилдажылганың үндөзүн суурун арылдап берген. Ол революция орус ажилчы аңгыга ону чүлге Россияда эвес, харын база Европада болгаш Азияда өске национал акы-думаларының идегээр чоруун чаалап берген.

«1917-чылдың октябрьда, каян кайы улуг пролетаржы революция калбарганда, каян бистер хааның, помещиктерни болгаш капиталистерни дүжүр октаанывыста, бистин башкысы, адавс болгаш кижизидикчиси улуг Ленин болза, амдан сонгаар

тергидеп-даа, чагыртып-даа турар улустар турбас ужурул, улустар ден болгаш хостуг болур ужурул деп чугаалаан. Оон-биле ол эрги, хаан, буржуаз политиканы хөөржүдүп хөмгөн болгаш чаа, большевикти политиканы—найыралдык политиканы, бистик чурттуң улустарының аразыңа акы-думалышы кады ажилдажылганы политиканы чарлап үндүрөң» деп И. В. Сталин чугаалаан. («Партияны болгаш чакыктың удуртукчулары-биле Тажикстаның болгаш Туркменистаның мурнакчы эр, херээжен колхозчуларың чөвүлөп хуралыңа чугаачы». Күрүңени политиктиг ном үндүр чери. 1947 ч. аркан 14).

Совет эрге-чагырганың туруп келгениң баштайгы негелээзи-да-ла Улус Комиссарларың Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Ленин болгаш Националдар херээжини талазы-биле Улус Комиссары И. В. Сталин «Россияны улустарың эргелериниң декларациязыңа ат салган болгаш чарлаан. Ол төөгүлүг декларацияда Совет чакка большевикти партияның национал программаныңа дүштүр чаа, социалистиг хей национал күрүңеи тургузарыңың үндөзүңдө дараазындагы эге-чүлдөр салдыган турар деп бүгү делегейге чарлап үндүрөн: Россияның улустарың ден чорук болгаш бүрүн эргели; улустарың аңгылашп, тускай күрүңезин тургузарыңа чедир баш миннир эргели; бүгү-ле, кандыг-даа национал болгаш национал-чүдүлгелиг артык эргелерни болгаш кызыгаарлаашкының дүжүрери; Россияны демисээринде чурттап турар эвээш кезик болур националдарың хостуг хөгжүүрү.

Коммунистерниң партиязы болгаш Совет эрге-чагырга чаа национал политиканы чүлге байырлы-биле чарлап үндүргөн эвес, харын, хостуг улустарың эки-тура эвилелиңе үн-

